

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

1.1.5. У багатьох сферах суспільного життя застосування корупційних практик є зручнішим, оперативнішим, ефективнішим, а інколи і єдиним способом задоволення потреб фізичних та юридичних осіб порівняно із задоволенням таких потреб у законний спосіб

За даними результатів опитування «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність» **91,6%** населення вважає, що корупція є «серйозною» або «дуже серйозною» проблемою для України¹. Загалом, же варто відзначити, що проблема корупції вже протягом багатьох років, на думку населення, входить у трійку основних проблем для України та її мешканців. Із цього випливає, що в цілому населення України розуміє зміст і негативні наслідки від корупції, критично ставиться до неї та осіб, що вдаються до корупційних практик.

Водночас результати зазначеного вище опитування показують, що як мінімум **35,7%** опитаних вибрали б корупційну модель вирішення відносно незначної проблеми в уявній ситуації, яка б стосувалась їх особисто. При цьому 19,3% респондентів, які у своїх попередніх відповідях декларували, що корупція ніколи не може бути виправдана², в уявній ситуації щодо себе особисто вибрали корупційний шлях вирішення незначної проблеми. Цілком очевидно, що цей показник (частка населення, готового вдатися до корупції задля вирішення власних проблем) неминуче буде збільшуватися по мірі збільшення гостроти, складності, важливості, масштабів і динаміки проблеми для конкретної людини у кожній окремо взятій ситуації. Особливо, коли йтиметься життя, здоров'я, безпеку такої людини або її близьких.

У цілому ж останні соціологічні дослідження щодо ставлення населення до корупції в Україні засвідчують існування в українському суспільстві своєрідного соціально-психологічного феномену, який полягає в тому, що:

- з *одного боку*, абсолютна більшість українців вважають корупцію неприпустимим явищем, вони розуміють, що корупція призводить до низки негативних наслідків (в тому числі гальмує економічний і соціально-політичний розвиток України), а також засуджують людей, які вдаються до корупції;

- з *іншого боку*, коли йдеться про корупцію не «взагалі» чи корупцію інших осіб (особливо політиків, чиновників, суддів, правоохоронців тощо), а про цілком реальні особисті проблеми громадянина, необхідність задоволення тих чи інших власних потреб (чи потреб близьких), то ці ж самі громадяни переконані, що немає нічого поганого в тому, якщо вони усунуть ці проблеми у корупційний спосіб.

Однією з причин існування такого явища є те, що люди схильні шукати найбільш оптимальні способи задоволення власних потреб чи вирішення особистих проблем. Обираючи потенційний варіант вирішення своєї реальної проблеми більшість українців міркує дуже раціонально та прагматично, беручи за основу не гіпотетичні високоморальні

¹ Соціологічне опитування «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність», проведене у листопаді – грудні 2021 року компанією Info Sapiens на замовлення НАЗК за фінансової підтримки Антикорупційної Ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI). У дослідженні взяло участь 2636 громадян та 1224 представників бізнесу з усіх областей України та міста Києва, окрім окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим. – Режим доступу: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final.pdf

² Усього таких 31,5% серед всього населення.

цінності щодо неприпустимості корупції чи потенційну можливість бути покараним, а цілком конкретні та реальні власні проблеми, потреби та інтереси (особливо, коли йдеться про життя, здоров'я, безпеку, економічне благополуччя тощо). Фактично перед людиною за таких обставин постає просте запитання – яким чином за даних конкретних обставин їй було б більш зручно задовольнити свої конкретні потреби: законним чи незаконним (корупційним).

Звичайно, що для формування стійкої системи цінностей, які не дозволятимуть людині вдаватися до корупції на ціннісному, морально-етичному рівні необхідні загальнодержавні та системні інформаційно-просвітницькі кампанії, впровадження антикорупційного навчання на всіх рівнях освіти (від дошкільної до вищої) тощо, які в кінцевому результаті дозволять змінити ціннісні орієнтири та поведінку значної частини населення. Однак, як зазначалось вище, в українських реаліях такі заходи самі по собі можуть не мати достатнього бажаного впливу³. Зокрема, такий підхід фактично передбачає необхідність переконати велику кількість людей обирати дуже часто незручні та некомфортні способи задоволення власних потреб задля високої мети загального покращення суспільного життя (яке відбудеться невідомо коли). За існуючої ситуації такий підхід виглядає хитким, та таким що не може гарантувати масової зміни поведінки людьми.

Відтак для того, щоб мінімізувати корупцію вже сьогодні у конкретних вражених корупцією сферах треба розраховувати не тільки на розвиток моральних цінностей людей та ефективність правоохоронних органів і судів, а спрямовувати зусилля на те, щоб *задовольнити потреби у легальний спосіб було дешевше та/або зручніше, ніж у корупційний*.

Потенційними напрямками удосконалення існуючої системи законних способів задоволення потреб можуть стати автоматизація, дистанційне надання послуг, збільшення прозорості, зручності процедур тощо. Зокрема, якщо людина знатиме, що вона гарантовано, швидко та комфортно отримає бажаний (законний) результат, то вона ніколи не вдасться до корупції.

У свою чергу, комунікаційні кампанії мають сприйматися не як основний фактор для зміни поведінки людей, а допоміжний – в рамках просування створених альтернатив.

Крім цього, держава має налагоджувати партнерство з бізнесом, стимулюючи його до пошуку альтернативних шляхів вирішення спірних питань у взаємодії з публічним сектором (аніж використання корупційних моделей поведінки).

З огляду на вищезазначене, у **Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки** закладено комплексну систему заходів, реалізація яких дозволить не тільки створити зручні законні способи задоволення потреб фізичних і юридичних осіб у сферах освіти, науки, охорони здоров'я, адміністративних, соціальних та комунальних послуг, державного регулювання економіки, а й спонукати громадян та бізнес утримуватися від корупційних практик завдяки проведенню інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про наявність електронних сервісів, спрощення процедур тощо, зокрема запропоновано:

1) за результатами вивчення найбільш поширених корупційних практик у найбільш уражених корупцією сферах, дослідити можливість створення на противагу їм цілком законних, але при цьому так само зручних форм задоволення потреб фізичних та юридичних осіб. Залежно від шляхів усунення конкретної корупційної практики це може включати впровадження електронних сервісів, підвищення прозорості та підзвітності процесів, які стосуються взаємодії держави з населенням і бізнесом, спрощення процедур надання адміністративних, соціальних, комунальних та інших послуг. При цьому, як правило, таке удосконалення потребує забезпечення належної нормативно-правової,

---

³ Why some anti-corruption campaigns make people more likely to pay a bribe/ Nic Cheeseman, Caryn Peiffer. – Режим доступу : <https://theconversation.com/why-some-anti-corruption-campaigns-make-people-more-likely-to-pay-a-bribe-142307>

організаційної і фінансової бази для скоординованих дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших учасників тих чи інших правовідносин;

2) як допоміжний засіб для стимулювання змін у поведінці громадян та представників бізнесу провести інформаційно-просвітницькі кампанії про успіхи держави в подоланні корупції в частині створення зручних законних альтернатив на протипагу корупційним практикам;

3) встановити діалог із бізнесом для виявлення корупційних практик та системного реагування на них. При цьому, оскільки Установа бізнес-омбудсмена довела свою надійність у сприянні боротьбі з корупцією та іншими неправомірними діями відносно бізнесу⁴, то пропонується налагодити співпрацю між нею та НАЗК щодо обміну інформацією про найбільш поширені корупційні практики у взаємовідносинах суб'єктів господарювання із органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Така співпраця надаватиме можливість НАЗК вивчати найбільш поширені чи найбільш економічно шкідливі корупційні практики у відносинах бізнесу з владою, розробляти пропозиції щодо запровадження законних альтернатив таким явищам, а відтак системно зменшувати корупційні ризики у бізнес-середовищі та сприяти запровадженню ефективного регулювання.

Окремим аспектом вказаної проблеми є недоступність законних альтернатив на протипагу корупційним практикам через недоліки системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У 2020 році Україна отримала сучасний адміністративно-територіальний устрій, де понад 11 000 сільських, селищних, міських рад були трансформовані у 1 470 спроможних територіальних громад на базовому рівні, а на основі 490 районів було оптимізовано і утворено 136 районів на субрегіональному рівні. Водночас повномасштабна збройна агресія проти України не лише значно поглибила ті проблеми, що існували в місцевому самоврядуванні роками.

Відтак реорганізація системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування напряму залежить від законодавчого визначення основних засад адміністративно-територіального устрою України, порядку утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та вирішення інших питань адміністративно-територіального устрою України, що і запропоновано здійснити у *Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки*.

---

⁴ За 7 років роботи Рада бізнес омбудсмена отримала 10 809 скарг бізнесу щодо неправомірних дій державних органів та відкрила 7 136 справ. З 2015 року Рада видала 18 системних звітів з рекомендаціями державним органам з метою покращення бізнес-клімату. Деякі з них були виконані повністю, а частина імплементовувалась з динамікою реформ.